

การทำข้าวเกรียบเป็นผลิตภัณฑ์คุณภาพ

เพสึนใจ ดึงคณะกุล

สถาบันค้นคว้าและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

.....

คำนำ

ข้าวเกรียบเป็นขนมขบเคี้ยวที่มีลักษณะเป็นแผ่นบาง พอง กรอบ มีรูพรุนเรียบสม่ำเสมอ นิยมบริโภคกันมานาน ไม่ว่าจะเป็นข้าวเกรียบกุ้งหรือข้าวเกรียบปลา เมื่อพิจารณาคุณค่าทางโภชนาการ พบว่าข้าวเกรียบกุ้ง 100 กรัมให้พลังงาน 509 กิโลแคลอรี โปรตีน 6.8 กรัม ไขมัน 25.6 กรัม และคาร์โบไฮเดรต 62.8 กรัม (Institute of Nutrition, 1999) ปัจจุบันแม้ว่าจะมีขนมขบเคี้ยวจำหน่ายในท้องตลาดมากมายที่ผลิตจากกระบวนการเอ็กซ์ทรูชัน ซึ่งเป็นกรรมวิธีที่นิยมใช้ในอุตสาหกรรมอาหารประเภทอาหารขบเคี้ยว ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีลักษณะพองตัว กรอบ และความหนาแน่นต่ำ แต่ข้าวเกรียบ ก็ยังได้รับความนิยมบริโภคกันพอสมควร ยิ่งกว่านั้นการผลิตข้าวเกรียบดูเหมือนว่าจะทำกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดต่างๆ เนื่องจากเป็นวิธีการแปรรูปผลผลิตการเกษตร ประเภทพืชผัก ผลไม้ หรือเนื้อสัตว์ประเภทปลา กุ้งฝอย ที่ใช้เทคโนโลยีแบบง่าย ๆ

ข้าวเกรียบที่ยังไม่ได้ทอดสามารถเก็บไว้ได้นานหลายเดือน ข้อสำคัญวัตถุดิบหลักที่ใช้ก็คือแป้งมันสำปะหลัง มีราคาถูก ส่วนผสมอื่นๆ อาจเป็นเนื้อสัตว์ เช่น

กุ้ง ปลา เป็นการเพิ่มรสชาติและคุณค่าทางโภชนาการ จากผลงานวิจัยพบว่า ข้าวเกรียบปลาที่ผสมเนื้อปลา 35% ของน้ำหนักแป้ง ข้าวเกรียบกุ้งที่ผสมเนื้อกุ้งสุก 21% ของน้ำหนักแป้ง ทำให้ผลิตภัณฑ์มีปริมาณโปรตีน 7.42% (ดวงใจ และนางนุช, 2533) และ 3.7% (ปราณีตาและคณะ, 2541) ตามลำดับ หรืออาจเติมผักและผลไม้ชนิดต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงรสชาติให้แปลกและแตกต่างจากเดิม เช่น ขนุน มะละกอ เผือก มันเทศ

การทำข้าวเกรียบอาศัยหลักการพื้นฐานคือ เจลาติไนเซชัน (gelatinization) ของเม็ดแป้ง ซึ่งต้องให้เกิดอย่างสมบูรณ์จึงจะได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี

ขั้นตอนการทำข้าวเกรียบ

1. การเตรียมวัตถุดิบ

เตรียมวัตถุดิบหลักที่ใช้คือ แป้งมันสำปะหลัง ส่วนผสมอื่นๆ เช่น เนื้อสัตว์ ผัก ผลไม้ บางชนิดต้องนึ่งหรือต้มให้สุก แล้วบดละเอียด เช่น เผือก ฟักทอง มันเทศ แต่บางชนิดไม่จำเป็นต้องทำให้สุก เพียงแต่บดหรือโขลกให้ละเอียดก็ใช้ได้ เช่น มะละกอสุก กล้วยสุก หรือข้าวโพดหวาน เป็นต้น เครื่องปรุงรสอื่น ๆ เช่น เกลือ

พริกไทยป่น กระเทียมโขลกละเอียด

หากเป็นเนื้อสัตว์ เช่น กุ้งต้องต้มให้สุก แกะเอาแต่เนื้อโขลกให้ละเอียด ผู้ผลิตบางเจ้าใช้กุ้งแห้งบดละเอียด หรือบางรายต้องการลดต้นทุนก็ใช้หัวกุ้งสดต้มเอาน้ำจากหัวกุ้งไปใช้ หรือบางคนก็ใช้กลิ่นกุ้งแทนกรณีที่ทำข้าวเกรียบปลา อาจใช้ปลานิล ปลาทุบหนึ่งให้สุกบดให้ละเอียด ก่อนที่จะผสมกับส่วนผสมชนิดอื่น ๆ

2. การผสม

ผสมส่วนผสมที่เป็นของแห้งให้เข้ากันก่อน เช่น แป้งมันสำปะหลัง เกลือ พริกไทย แล้วจึงเติมส่วนผสมที่เป็นของสด เช่น กระเทียม เนื้อปลา เนื้อกุ้ง ผัก ผลไม้ชนิดต่าง ๆ คลุกเคล้าให้เข้ากัน

3. การนวด

เติมน้ำเดือดลงในส่วนผสมของข้อ 2 ในปริมาณพอเหมาะ แล้วนวดให้เข้ากันจนเนื้อเนียน

4. การปั้น

ปั้นก้อนแป้ง (dough) เป็นรูปทรงกระบอก เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ $1\frac{1}{2}$ นิ้ว ยาว 7-8 นิ้ว หรือความยาวขนาดที่จะวางเรียงได้ในลังถึงสำหรับหนึ่ง

5. การนึ่ง

นึ่งให้สุก โดยใช้ลังถึงต้มน้ำให้เดือด ใช้เวลานึ่ง 30 นาที ข้าวเกรียบจะสุกทั้งแท่ง

6. ทำให้เย็น

ปล่อยให้แป้งที่นึ่งสุก เย็นลงก่อน นำไปเก็บในตู้เย็น $4-10^{\circ}\text{C}$. เป็นเวลา 1 คืน เพื่อให้ก้อนแป้งแข็งตัว จะทำให้นั่งง่ายขึ้น หากใช้เครื่องปั้นไม่จำเป็นต้องเก็บใน ตู้เย็นสามารถวางทิ้งไว้ที่อุณหภูมิห้อง เป็นเวลา 2 - 3 วัน ให้แป้งแข็งแล้วจึงหั่น

7. การหั่น

หั่นให้เป็นชิ้นบาง ๆ ความหนาประมาณ 2 มิลลิเมตร ข้าวเกรียบชิ้นบาง ๆ จะพองตัวดีกว่าชิ้นหนา

8. การทำให้แห้ง

ทำให้แห้งโดยตากแดด 1 - 2 วันหรืออบให้แห้งโดยใช้ตู้อบลมร้อน 60°C . นาน 3-4 ชั่วโมง

9. การทอด

ทอดในน้ำมันร้อน ๆ อุณหภูมิ 180°C .

แผนภาพการทำข้าวเกรียบ

แป้งมันสำปะหลังผสมกับแป้งข้าวเจ้าหรือแป้งสาลี

← เติมเกลือ พริกไทย

คลุกเคล้าให้เข้ากัน

← เติมกระเทียม ผัก / ผลไม้
หรือเนื้อสัตว์บดละเอียด

ผสมให้เข้ากัน

← เติมน้ำเดือด

นวดส่วนผสมจนเป็นเนื้อเดียวกัน

ปั้นก้อนแป้งเป็นรูปทรงกระบอกเส้นผ่าศูนย์กลาง
 $1\frac{1}{2}$ นิ้ว ยาวประมาณ 7-8 นิ้ว

นึ่งให้สุก ใช้เวลาประมาณ 30 นาที

แช่ในตู้เย็น หรือวางไว้ที่อุณหภูมิห้อง 1 คืน

หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ

ตากแดดหรืออบด้วยตู้อบลมร้อนอุณหภูมิ

60°C . 3-4 ชั่วโมง

ทอดในน้ำมันร้อน

ปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของข้าวเกรียบ

1. ชนิดของแป้ง

ขนมไทยทำจากแป้งหลากหลายชนิด เช่น กลีบลำดวน ขนมปุยฝ้าย ขนมสาสี ทำจากแป้งสาสี ขนมถ้วย ขนมตาล ขนมเปียกปูน ทำจากแป้งข้าวเจ้า ไข่หงส์ ถั่วแปบ ทำจากแป้งข้าวเหนียว ซ่าหริ่ม ตะโก้ ทำจากแป้งถั่วเขียว และขนมที่ทำจากแป้งมันสำปะหลัง ได้แก่ ขนมผิง

ตารางที่ 1. คุณสมบัติของแป้งแต่ละชนิด

ชนิดแป้ง	ร้อยละต่อสตาร์ช 100 กรัม		อุณหภูมิที่ทำให้แป้ง พองตัวใส (°ซ.) (Gelatinization temperature)	ลักษณะก่อนแป้งสุกเมื่อเย็น
	อะมิโลส	อะมิโลเพคติน		
มันสำปะหลัง	17	83	65 - 70	ใส - ทึบแสง (clear - translucent)
ข้าวโพด	28	72	75 - 80	ทึบ (opaque)
มันฝรั่ง	21	79	60 - 65	ใส (clear)
ข้าวสาสี	28	72	80 - 85	ทึบเล็กน้อย (slightly opaque)
ข้าวโพดเหนียว (waxy maize)	0	100	65 - 70	ใส (clear)
ข้าวฟ่าง	28	72	75 - 80	-
ข้าวเจ้า	17	83	75 - 80	ทึบเล็กน้อย (slightly opaque)
สาคุ	27	73	65 - 70	ใส - ทึบแสง (clear - translucent)
ท้าวยาย้ม่อม	20	80	-	-
มันเทศ	20	80	65 - 70	-

ที่มา : - Van Beynum and Roel , 1985
- Pomeranz, 1985

แป้งสุกที่ประกอบด้วยอะมิโลสสูงจะมีลักษณะแข็ง ส่วนแป้งที่มีอะมิโลเพคตินสูงจะให้ลักษณะที่เหนียวยืดหยุ่นสูง เช่น ข้าวเหนียว แป้งมันสำปะหลัง อัตราส่วนของอะมิโลสต่ออะมิโลเพคตินมีความสัมพันธ์กับการพองตัว (Feldberg, 1969) แป้งที่มีอะมิโลเพคตินสูง จะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีการพองตัวดี น้ำหนักเบา เปราะง่าย การทำขนมขบเคี้ยวจึงควรใช้แป้งชนิดที่มีอะมิโลส 5 - 20 %

ข้าวเกรียบที่ทำจากแป้งมันสำปะหลังล้วน ๆ จะมีความหนาแน่น (bulk density) ต่ำที่สุด นั่นคือมีการพองตัวดีที่สุด ลักษณะกรอบเบาแต่จะกรอบไม่นาน การผสมแป้งข้าวเจ้าหรือแป้งสาสี ทดแทนแป้งมันสำปะหลัง 30% จะทำให้ก้อนแป้งหลังนึ่งคงรูปทรงกระบอก เมื่อนำไปทอดจะมีรูพรุนขนาดเล็ก เนื้อแน่น การพองตัวจะลดลง แต่ความกรอบจะอยู่ได้นาน

ลดช่องว่างของสิ่งคอปรี ข้าวเกรียบ เป็นต้น แป้งแต่ละชนิดมีลักษณะของ แป้งสุก อุณหภูมิที่ทำให้แป้งสุก เนื้อสัมผัส ด้านความเหนียว การพองตัว ความกรอบ แตกต่างกันไป เนื่องจากเม็ดแป้งแต่ละชนิดประกอบด้วยอะมิโลส (amylose) และอะมิโลเพคติน (amylopectin) ในสัดส่วนที่ต่าง ๆ กัน ดังแสดงในตารางที่ 1

2. สัดส่วนของแป้งและส่วนผสมอื่น ๆ

สัดส่วนของแป้งและส่วนผสมอื่น ๆ เช่น เนื้อสัตว์ ผักหรือผลไม้ ต้องมีความเหมาะสม คือ ประมาณ 20 - 25 % ของน้ำหนักแป้ง การเติมผักผลไม้ หรือเนื้อสัตว์น้อยเกินไป จะไม่มีกลิ่นหอมและขาดรสชาติ แต่การเติมส่วนผสมเหล่านี้มากเกินไป จะทำให้การพองตัวลดลง เช่น ข้าวเกรียบที่เติมเนื้อปลามากกว่า 30 % เนื่องจากโปรตีนจะยับยั้งการพองตัวของข้าวเกรียบ (Yu et al., 1981) การทำให้เนื้อสัตว์สุกก่อนผสมกับแป้งมีผลต่อการพองตัวของข้าวเกรียบ พบว่า กุ้งสุก ทำให้ข้าวเกรียบพองตัวมากกว่ากุ้งสด ถึง 26 % (ปราณีตา และคณะ, 2541)

3. ขั้นตอนการทำให้แป้งบางส่วนสุก (pre-gelatinization)

หลังจากผสมส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากันแล้ว เติมน้ำเดือดลงในส่วนผสม เพื่อให้สามารถนวดแป้งเป็น

ก้อนแป้ง (dough) ได้ การเติมน้ำเดือดจะทำให้แป้งบาง ส่วนสูงสามารถนวดให้เป็นเนื้อเดียวกัน หากใช้น้ำเย็น หรือน้ำอุ่นอุณหภูมิของน้ำไม่สูงพอที่จะทำให้เม็ดแป้งบาง ส่วนสูงและเม็ดแป้งไม่อุ้มน้ำมากพอที่จะทำให้แป้งสุก สมบูรณ์ระหว่างนี้ ก้อนแป้งจะไม่สุกใส ตลอดแท่ง (แม้ว่าจะนิ่งด้วยระยะเวลา) ตรงกลางแท่งของ ก้อนแป้งจะมีลักษณะสีขาวขุ่น ซึ่งจะไม่พองขยายเมื่อนำไปทอด

4. การนวด

การนวดเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่ง การนวด ให้น้ำแป้งเนียน จนส่วนผสมทั้งหมดเป็นเนื้อเดียวกัน จะ ทำให้ลักษณะปรากฏของข้าวเกรียบทอดมีรูพรุนสม่ำเสมอ พองตัวดี

5. การนึ่ง

การนึ่งทำให้เม็ดแป้งสุก เกิดเจลาตินในเซชัน ซึ่งจะ ทำให้เซลล์ของเม็ดแป้งแตก การนึ่งก้อนแป้งด้วยลังถึงที่มี ฝาปิดสนิท อุณหภูมิ 100 ° ซ. ใช้เวลา 30 – 45 นาที ก็ เพียงพอที่จะทำให้เม็ดแป้งสุกได้ ควรระวังเรื่องน้ำแห้งการ รั่วของไอน้ำ เนื่องจากฝาปิดไม่สนิท ทำให้ความดัน ไอน้ำลดลง อุณหภูมิลดลง จะทำให้ก้อนแป้งเกิดเจลาตินใน เซชันไม่สมบูรณ์

6. การอบหรือตากแห้ง

การอบหรือตากแห้งเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีก ขั้นตอนหนึ่ง ที่มีผลต่อการพองตัว และความสม่ำเสมอ ของรูพรุน ซึ่งเกี่ยวข้องกับปริมาณความชื้นในข้าวเกรียบ

ตามหลักการนั้นข้าวเกรียบเมื่อได้รับความร้อนจากน้ำมัน จะทำให้น้ำในเนื้อแป้งกลายเป็นไอ เกิดความดันไอดันให้ เนื้อของข้าวเกรียบขยายตัวเป็นโพรง หรือรูพรุน ความชื้น ที่พบว่าเหมาะสมคือ 12 % (ดวงใจ และนางนุช , 2533) ถ้า ข้าวเกรียบมีความชื้นต่ำกว่า 7 – 8 % คือ อบหรือตากแดด นานเกินไป แผ่นข้าวเกรียบจะแตกกร้าว แต่ถ้าอบหรือ ตากแดดน้อยเกินไป จะได้ข้าวเกรียบที่มีความชื้นสูง เมื่อนำ ไปทอดจะเกิดรูพรุนใหญ่บ้างเล็กบ้างไม่สม่ำเสมอ ซึ่งเป็น ลักษณะของข้าวเกรียบคุณภาพต่ำ

7. การทอด

ทอดข้าวเกรียบในน้ำมันร้อน 180 ° ซ. แผ่น ข้าวเกรียบจะขยายตัวได้ผลิตภัณฑ์ที่มีรูพรุนสม่ำเสมอ ความหนาแน่นต่ำ ถ้าทอดในน้ำมันที่อุณหภูมิต่ำ ข้าวเกรียบ จะไม่พอง เพราะอุณหภูมิไม่สูงพอที่จะทำให้แป้งกลายเป็นไอ อย่างรวดเร็ว และข้าวเกรียบจะอมน้ำมันอีกด้วย

สรุป

ข้าวเกรียบเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีกรรมวิธีการผลิต ไม่ยุ่งยากซับซ้อน หากต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพจะ ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับดังกล่าวข้างต้น และถ้าต้องการจะพัฒนาการผลิตเข้าสู่ระดับอุตสาหกรรม ก็ควรจะนำเครื่องจักรและเครื่องมือบางชนิดเข้ามาช่วยใน กระบวนการผลิต ได้แก่ เครื่องผสม เครื่องนวด เครื่องหัน ตู้อบลมร้อน เป็นต้น เครื่องจักรเหล่านี้มีส่วน ช่วยทุ่นแรง และควบคุมคุณภาพข้าวเกรียบให้ได้มาตรฐาน

เอกสารอ้างอิง

ดวงใจ ทิระบาล และนางนุช รักสกุลไทย. 2533. ปัจจัยบาง ประการที่มีผลต่อคุณภาพของข้าวเกรียบปลา. *อาหาร* 20(1) : 11 – 17.

ปราณีตา เชื้อโพธิ์หัก นางนุช รักสกุลไทย และดวงเดือน กุลวิสัย. 2541. การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ข้าวเกรียบกุ้ง. *อาหาร* 28 (2) : 125 – 132.

Feldberg, C. 1969. Extruded Starch – based Snacks. *Cereal Sci. Today*. 14 : 212 – 214.

Institute of Nutrition Mahidol University. 1999. Thai Food Composition Tables. *Palux Tai Co., Ltd. Bangkok, Thailand*. 150 p.

Pomeranz, Y. 1985. Carbohydrates : Starch. In : Pomeranz Y. ed. *Functional Properties of Food Components*. Academic Press : New York. 25 – 90.

Van Beynum. G.M.A. and Roel, J.N. 1985. Starch Conversion Technology. *Marcel Dekker Inc. New York and Basel*.

Yu, S.Y., Mitchell, J.R. and Abdullah, A. 1981. Production and Acceptability Testing of Fish Cracker (Keropok) Prepared by the Extrusion Method. *J. Food Technol*. 16 : 51 – 58.